

مؤلفه‌های قدرت نرم بانوان در بصیرت‌افزایی جامعه در تقابل با جنگ نرم

مقاله پژوهشی
اصیل
Original
Article

فرانک بهمنی^۱، مسعوده فاضل یگانه^۲، رضا التیامی‌نیا^۳

چکیده

هدف: نیروهای ضد نظام اسلامی در تلاش‌اند در قالب جنگ نرم شناختی، زمینه مبارزه درون‌دینی را در جوامع اسلامی ایجاد و از این طریق، جامعه اسلامی را دچار اضمحلال هویتی کنند. بصیرت‌افزایی، بنیادی‌ترین راهبرد در پیشگیری و مقابله با جنگ نرم شناختی است و بانوان با توجه به گستره قدرت تأثیرگذاری، نقش بی‌بدیلی در این مهم دارند؛ پژوهش حاضر با هدف تبیین مؤلفه‌های قدرت نرم بانوان در بصیرت‌افزایی انجام شد. **روش:** پژوهش حاضر از نظر نوع و هدف، کاربردی است و با روش توصیفی-تحلیلی اجرا شده است. داده‌های تحقیق از طریق بررسی اسنادی، فیش‌برداری و با رویکرد کیفی صورت گرفته است. سیره بانوان تأثیرگذار به عنوان جامعه تحقیق و روایات ناظر به اهداف پژوهش، به عنوان نمونه تحقیق استفاده شده است. پس از ترسیم مفهوم‌شناسی پژوهش، مؤلفه‌های قدرت نرم، تبیین شده و به تحلیل کاربردی آن در بصیرت‌افزایی پرداخته شده است. **یافته‌ها:** حاکی از آن بود که قدرت نرم بانوان، حقیقتی مشکک است که گاه با شجاعت و عاطفه و گاه با اقتدار و اطاعت ظهور می‌یابد. **نتیجه‌گیری:** مؤثرترین نقش بانوان در قالب قدرت نرم، اصلاح سامانه معرفتی افراد است که متناسب با موقعیت مکانی و زمانی، با اشکال متفاوتی بروز و ظهور می‌یابد.

واژگان کلیدی: بانوان، قدرت نرم، بصیرت، تربیت، الگوبرداری.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۲

۱. دکترای فلسفه و کلام اسلامی، استادیار و عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی، دانشگاه یاسوج (نویسنده مسئول).
fbahmani@mail.yu.ac.ir

۲. دکترای فلسفه و کلام اسلامی، استادیار و عضو هیئت علمی گروه الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه معارف قرآن و
عترت اصفهان، mfyegane@gmail.com

۳. دکترای جغرافیای سیاسی، استادیار و عضو هیئت علمی گروه علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج. r.elteyami@yu.ac.ir

الف) مقدمه

امروزه با توجه به وسعت دنیای ارتباطات و فناوری‌های اطلاعاتی و گسترش رسانه‌ها، عوامل استکبار بیش از جنگ نظامی و سخت^۱ به جنگ نرم^۲ و تغییر ماهیت درونی نظامها می‌پردازند. دشمنان و نیروهای ضد نظام اسلامی در تلاش‌اند تا در قالب جنگ شناختی^۳ زمینه مبارزه درون دینی را در جوامع اسلامی ایجاد کنند و از این طریق، موجبات شبهه‌پذیری در جامعه فراهم آید و افراد جامعه، به ویژه جوانان دچار شک و تردید در اعتقادات و اصول اسلامی شوند و سپس مسیر ورود فرهنگها و ایسم‌های مخالف اسلام هموار شده و جامعه دچار اضمحلال هویتی شود؛ روشی که معاویه در صدر اسلام آن را به کار گرفت و چنان مردم را تحت تأثیر قرار داد که به فاصله کوتاهی پس از پیامبر اکرم(ص) فرزندان ایشان را که بهترین زمان خود بودند، خارجی خواندند و در مبارزه و کشتن آنان بر یکدیگر سبقت گرفتند.

مبارزه با جنگ نرم با دو روش سلبی و ایجابی ممکن است؛ اما در هر دو روش نیاز مبرم به بصیرت‌افزایی جامعه است. جامعه‌ای قدرت و توان ایستادگی و مقابله با جنگ نرم را دارد که ادراک نظری و عملی آن، سدی قوی در برابر اطلاعات التقاطی و شبهات شناختی باشد. چنین جامعه‌ای گرچه معصوم نیست، اما هم به لحاظ عقلی و هم عاطفی، با باورها و اعتقادات صحیح اسلامی هم‌راستا شده است؛ چرا که اسلام به ارزشهای واقعی و حقایقی توجه دارد که در جان بشر ریشه کرده، عامل تعالی شخصیت و شکوفایی معنویت انسان شوند؛ معنویتی که نقطه کانونی و مرکز تعالی و تکامل و سیر الی الله شده، به واسطه بصیرتی فراگیر فعلیت می‌یابد. (رک: هاشمیان، ۱۴۰۱: ۲۷۷)

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش زنان در بصیرت‌افزایی جامعه و استفاده آنان از قدرت نرم در تقابل با جنگ نرم انجام شده است و برای تبیین این مهم، به چگونگی عملکرد بانوان جریان‌ساز در استفاده از قدرت نرم در حوادث پرداخته است؛ زیرا در جهان‌بینی اسلامی، زنان قادرند در عرصه‌های علمی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی به انحاء مختلف ایفای نقش کنند. زنان در فرهنگ اسلام دارای مسئولیتهای خانوادگی و اجتماعی مهمی‌اند که سرنوشت جامعه و حاکمیت اسلام، ارتباط وثیقی با انجام صحیح آن مسئولیتهای آنها دارد. مقام معظم رهبری با تأکید بر حضور اجتماعی بانوان، بر هر دو مسئولیت ایشان در بنیان‌سازی

1. Hard War
2. Soft War
3. Cognitive Warfare

مؤلفه‌های قدرت نرم بانوان در بصیرت‌افزایی جامعه ... ۳۳

اشاره کرده، می‌فرمایند: «اسلام با کار کردن زن موافق است؛ نه فقط موافق است، بلکه کار را تا آنجا که مزاحم با شغل اساسی و مهم‌ترین شغل او، یعنی تربیت فرزند و حفظ خانواده نباشد، شاید لازم هم می‌داند یک کشور نمی‌تواند از نیروی کار زنان در عرصه‌های مختلف بی‌نیاز باشد». (farsi.khamenei.ir:۱۳۷۱/۹/۲۵)

در اغلب خانواده‌های ایرانی نیز بانوان نقش تعیین‌کننده و کنترل‌کننده ساختار و چارچوب اجتماعی و فرهنگی خانواده را بر عهده دارند و بیشتر از هر فرد دیگری در ایجاد سامانه معرفتی و اعتقادی فرزندان مؤثرند. بنابر این، بانوان در دو جهت بایستی در اصلاح ساختار جامعه اسلامی و نظام اعتقادی افراد تلاش کنند: الف) بصیرت‌افزایی و ایجاد باورها و زیرساختهای اعتقادی در خانواده، ب) بصیرت‌افزایی در جامعه و هدایت آن به سوی ولایت‌مداری حداکثری. بدین سبب می‌توان گفت نقش بانوان جامعه به مثابه قدرتی نرم و بسیار تأثیرگذار در بصیرت‌افزایی جامعه، نقشی بی‌بدیل است.

پژوهشهای متعددی در حوزه قدرت نرم و بصیرت‌افزایی صورت گرفته است؛ از جمله: «حجاب زنان به مثابه مؤلفه قدرت نرم امنیت‌افزای حاکمیت دینی»، «بصیرت‌گرایی و بصیرت‌افزایی، راهبردی اساسی در مقابله با جنگ نرم»، «نماز جماعت و قدرت نرم جامعه اسلامی»، «تحلیل محتوای برجستگی منابع قدرت نرم در سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران»، «رسالت‌های راهبردی دانشجویان به مثابه قدرت نرم در جهاد تبیین با بهره‌گیری از منویات امام خامنه‌ای»، «جایگاه و نقش علمی زنان در قدرت نرم (مطالعه موردی نقش زنان در ارکان نشریات علمی)» و «مطالعه نگرش افراد نسبت به قدرت نرم بسیج در امر پیشگیری وضعی از آسیبهای شبکه‌های ماهواره‌ای در سطح شهرستان بناب»؛ که هر یک گره‌گشای یکی از سؤالات مرتبط با قدرت نرم و بهره‌مندی از آن است. اما آنچه پژوهش حاضر را از سایر تلاشهای موجود متمایز می‌کند، پرداختن به قدرت نرم بانوان در بصیرت‌افزایی و هدایت جامعه است که با استناد به سیره بانوان موفق، مطرح شده و به منظور توجه و برنامه‌ریزی برای استفاده از این قدرت، در حفظ و تقویت نظام اسلامی صورت پذیرفته است.

پژوهش حاضر از نظر نوع و هدف، کاربردی است و با روش توصیفی-تحلیلی اجرا شده است و داده‌های تحقیق از طریق بررسی اسنادی و فیش‌برداری و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی گردآوری شده است.

ب) مفهوم‌شناسی

۱. بصیرت

بصیرت در لغت، به معنای عقیده قلبی، شناخت، یقین، زیرکی و عبرت آمده است و در اصطلاح، عبارت است از قوه‌ای در قلب شخص که به نور قدسی منور بوده، به وسیله آن حقایق اشیا و امور را درک می‌کند؛ ماده بصیرت در ضمن آیات قرآن، در سه معنا به کار رفته است:

- بینایی وجودی: «وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ»؛ هرگز کوردل و روشن ضمیر یکسان نیستند. (فاطر: ۱۹)

- بینایی مادی: «فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا»؛ پس او را شنوا و بینا قرار دادیم. (انسان: ۲)
- بینایی عقلانی: «قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي»؛ بگو این راه من است. من و پیروانم با بصیرت کامل، همه مردم را به سوی خدا دعوت می‌کنیم. (یوسف: ۱۰۸)

به طور خلاصه، بصیرت داشتن یعنی فرد علاوه بر بهره‌مندی از اطلاعات علمی و استدلالی کافی، قادر باشد هنگام بروز بحرانهای فکری، اعتقادی، اجتماعی و سیاسی، فهم و درک درستی از واقعیات داشته باشد. در این حالات است که میزان توانایی تشخیص حق از باطل و درست از نادرست مشخص شده، ریزشها و رویشها صورت می‌گیرد و باورهای فکری و ناگفته‌ها و واقعیات درون، به صورت گفتار و رفتار بروز می‌نماید. بنابر این، باید در پی راهکاری برای ثبات قدم و یافتن قوه تمیز حق از باطل و سره از ناسره و در نهایت، بصیرت‌افزایی در جامعه بود.

۲. قدرت نرم

مفهوم قدرت نرم^۱ اولین بار توسط جوزف نای از دانشگاه هاروارد در سال ۱۹۹۰ در کتاب «تغییر ماهیت قدرت آمریکایی» مطرح شد و در سال ۲۰۰۴، مفهوم قدرت نرم را در کتاب دیگری با نام «قدرت نرم: راه موفقیت در سیاستهای جهانی» بسط داد. قدرت نرم در سیاست یا فرهنگ، شیوه‌ای است که مخاطب با اختیار خود جذب عقیده و رفتار دیگری می‌شود. به عبارت دیگر؛ قدرت نرم، توانایی شکل دادن به ترجیحات دیگران از طریق جذابیت و جذب

مؤلفه‌های قدرت نرم بانوان در بصیرت‌افزایی جامعه ... ۳۵

است. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های تعیین‌کننده قدرت نرم، اجباری نبودن آن است. قدرت نرم شامل فرهنگ و ارزشهای سیاسی است. (نای، ۲۰۰۴: ۲۵۷)

قدرت نرم، به معنای قدرت مبتنی بر ارزشها و ساختار اعتقادی افراد جامعه ارزیابی می‌شود (ابیا، ۱۳۹۱: ۱۱) و هر فرد یا مجموعه‌ای که قادر باشد بر ارزشها و ساختار اعتقادی افراد تأثیر بگذارد، واجد قدرت نرم است. در مقابل قدرت نرم، عبارت تهدید نرم قرار دارد که منظور از آن، تحولاتی است که موجب دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوی رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی شود. (پارمر و کاکس، ۱۳۹۱: فصل دوم)

تأمل در آیات قرآن کریم، بیانگر آن است که اسلام در مسیر دعوت مردم به حق، اغلب شیوه و روش نرم را برگزیده است. برای نمونه، می‌فرماید: «ادع إلى سبیل ربک بالحکمه والموعظه الحسنه» (نحل: ۱۲۵). از ویژگی‌های ممتاز و ویژه پیامبر گرامی اسلام (ص) به عنوان رسول هدایت و تربیت، داشتن اخلاق لاین و نرم می‌باشد که از مهم‌ترین مؤلفه‌های قدرت نرم است: «فبما رحمہ من اللہ لنت لہم و لو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک» (آل عمران: ۱۵۹). این همان سرعظمت اخلاق پیامبر و رفتار انسان کامل در فرهنگ اسلام است که احساس پیامبر را نسبت به دیگران عمق می‌بخشد و آنان خودخواسته مجذوب رفتار و گفتار پیامبر (ص) می‌شوند (رک: فضل‌الله، ۱۴۱۹، ج ۶: ۳۴۲). این روش تربیتی، شیوه تمام پیامبران و بزرگان دین بوده است؛ حتی در برخورد با بزرگ‌ترین طاغوت‌های زمان، فرمان اولیه خداوند، بهره‌گیری از قدرت نرم است: «فقل لا لہ قولا لینا»؛ خداوند سبحان به موسی و هارون تأکید می‌کند که با گفتاری ملایم، تبلیغ خود را آغاز کنند و از اقدام تحریک‌آمیز در دعوت خود پرهیزند. (همان، ج ۱۵: ۱۱۵)

نکته قابل توجه این است که هر قدرت نرمی نیز مطلوب جامعه دینی نیست. افکار عمومی ممکن است در بستر نامناسبی شکل گیرد؛ در این صورت، قدرت نرم حاصل از آن، قدرتی منفی و مخرب است. ارسال رسولان الهی و مأموریت ائمه معصومین (ع) با این هدف صورت گرفته است که در مرحله اول، سامانه معرفتی انسانها تصحیح شود و باورها و هنجارهای جامعه اصلاح شود. گزارشهای تاریخی که حاکی از موارد صف‌آرایی میان آموزه‌های پیامبران الهی و افکار عمومی است، بیانگر فقر شناختی و انگیزشی مردم می‌باشد. لذا از مهم‌ترین رسالت‌های رسولان الهی، تلاش برای افزایش معارف و بصیرت دینی است. اگر حضرت ابراهیم پس از شکستن بتها با واکنش منفی افکار عمومی مواجه شد و مردم در آتش

زدن حضرت، با نمرود و عواملش همراهی کردند، حاکی از نداشتن بصیرت و آگاهی است، نه اینکه حکومت نمرود را مطلوب دانسته، در صدد مبارزه برای صیانت از آن باشند؛ لذا اولین گام و بنیادی‌ترین روش برای دعوت به حق، اصلاح افکار عمومی است که توسط همه افراد دغدغه‌مند و آگاه جامعه باید صورت پذیرد.

۳. قدرت نرم بانوان

بانوان نیمی از جامعه انسانی را تشکیل می‌دهند که علاوه بر توانایی تأثیرگذاری بر جنبه‌های مختلف جامعه، نظام تربیت و شکل‌گیری شخصیت افراد نیز کاملاً وابسته به آنان است. بانوان، قشر هادی و تأثیرگذار جامعه‌اند که سلامت فکری جامعه به بصیرت آنان بستگی تام دارد. گام اول در ایجاد سلامت فکری جامعه، غنی‌سازی سامانه معرفتی بانوان و آشنایی آنان با توانمندی‌هایشان در مقام اثبات می‌باشد و گام دوم، چگونگی به کارگیری آن داشته‌ها برای بصیرت‌افزایی و تعالی جامعه در مقام ثبوت است، تا بیش از هر زمان دیگر از قدرت نرم و رو به افزایش بانوان برای پیشگیری و مقابله با اضمحلال فرهنگی و اعتقادی استفاده شود (بهمنی، ۱۴۰۰: ۱۵)؛ همان‌گونه که بانوان الگو در برهه‌های مختلف تاریخ از این قدرت بدین منظور استفاده کردند.

امام خمینی (ره) در بیانات خود، قدرت نرم زنان را در بصیرت‌افزایی مورد توجه قرار داده و فرموده‌اند: «نقش زنها در نهضت‌هایی که در جامعه ایران واقع شد، مانند نهضت تنباکو، مشروطه، پانزده خرداد و ... اگر بیش از آقایان نبوده، کمتر نیز نبوده است. آنان در میدانها حاضر شدند و به واسطه حضور آنان در میدان، مردها اگر قوتشان کم بود، زیاد شد و اگر قوی بودند، دو چندان شد و خود شما در این نهضت اسلامی و انقلاب اسلامی شاهد بودید که نقش شما بانوان از نقش مردها بالاتر بود.» (امام خمینی، بی‌تا، ج ۱۸: ۴۰۳)

پیغمبر اسلام، حضرت محمد (ص) هم راوی زن داشتند و هم راوی مرد. کتابی با عنوان بلاغات النساء، مشتمل بر خطبه‌ها و سخنرانی‌های بلیغی که توسط زنان ایراد شده است، در این زمینه وجود دارد. این کتاب از ابن طیفور بغدادی است که حدود سال ۲۵۰ هجری؛ یعنی زمان امام حسن عسکری (ع) می‌زیسته است. از جمله این خطبه‌ها که گویای نقش و قدرت نرم و اثرگذار زنان در تحولات حساس جهان اسلام است و برای بصیرت‌افزایی ایراد شده، خطبه حضرت زینب (س) در مسجد شام و خطبه ایشان در مجلس یزید و خطبه حضرت زهرا (س) در اوایل خلافت ابوبکر است. حضرت فاطمه (س) پس از رحلت پیامبر (ص) تنها فردی است که با همه وجود از طریق استدلال و بدون تمسک به قدرت سخت، به جهاد و

مؤلفه‌های قدرت نرم بانوان در بصیرت‌افزایی جامعه ... ۳۷

مبارزه پرداخته و تا مرز شهادت برای بصیرت‌افزایی در جهت فرهنگ‌سازی تشیع و پایه‌گذاری مکتب شیعی تلاش کرده است. (کشوری، ۱۳۹۴: ۲۲۷)

در دوران حکومت امام علی (ع)، نقش زنان در استفاده از قدرت نرم خود برای حفظ اسلام چشمگیر بود. علاوه بر تلاشهای مداوم حضرت زهرا (س) و حضرت زینب (س) که شرح آن خواهد آمد؛ در جنگ صفین، عده‌ای از زنان مجاهد و فداکار با خطبه‌های آتشین خود در جمع رزمندگان، به بصیرت‌افزایی آنان پرداختند و سران دشمن را مشوش کردند. زنان آگاهی که دارای بصیرت سیاسی بودند، از طرق مختلف مانند جلسات درس، سخنرانی و ایراد خطابه، جمع‌آوری اطلاعات و همراهی با خاندان وحی، برای بصیرت‌افزایی جامعه نقش مهمی ایفا کردند. (همان: ۱۳۶-۱۲۸)

حضرت معصومه (س) نیز از دیگر بانوان دانشمندی است که برای بصیرت‌افزایی در جامعه مبتلا به فریب و نیرنگ تلاش بسیار کردند و همچون مادر بزرگوارشان، حضرت زهرا (س) مرضیه (س)، جان خویش را بر سر تجلی و نهادینه کردن آرمانهای الهی فدا کردند و در جوانی به شهادت رسیدند. ایشان در کنار فعالیتهای پرشمار فرهنگی و سیاسی خویش، احادیث ولایت را به طور مستند نقل کرده، به تبیین و تفسیر آنها می‌پرداختند و به همین سبب ایشان را عالمه محدثه خوانده‌اند. (محمدی اشتهاردی، ۱۳۷۸: ۶۶-۶۵)

با این استدلال، تاریخ گواه است که بانوان دارای توانمندی‌های بی‌بدیل نرم می‌باشند و قادرند برای تقویت آگاهی و معرفت سیاسی جامعه آنها را به کار گیرند؛ به گونه‌ای که پس از گذشت قرن‌ها، اثرات آن تلاشهای بصیرت‌افزا همچنان باقی است. بنابر این، تغافل از این قدرت، صدمات جبران‌ناپذیری را در پی خواهد داشت. لذا امام خمینی تأکید فرمودند که: «زنان همچون مردان در ساختن جامعه اسلامی فردا شرکت دارند. آنان از حق رأی گرفتن و رأی دادن برخوردارند. در مبارزات اخیر ایران، زنان ایران سهمی چون مردان ایران دارند. ما همه گونه آزادی را به زن خواهیم داد. البته جلوی فساد را می‌گیریم و در این مورد تفاوتی بین زن و مرد نیست.» (امام خمینی، بی‌تا، ج ۵: ۵۲۰)

ج) مهندسی قدرت نرم در الگوهای اسلامی

مهندسی کردن امور به معنای اداره کردن، نقشه کشیدن و طرح داشتن برای انجام آن امر است (رک: پرتال جامع مهندسين ايران)^۱. برای مهندسی هر امری، لازم است پس از شناخت مسئله

1. <https://www.pjmi.ir/what-is-an-engineer-and-an-engineer/>

یا موضوع، محدودیتها و موانع نیز تشخیص داده شوند تا طرح عملیاتی به گونه‌ای پی‌ریزی و اجرا شود که دستاوردهای مورد هدف اخذ شود. از این رو، ملاحظات بسیاری بر مهندسی تأثیر گذارند؛ که از آن دسته ملاحظات، دقت بالا و توانایی تحلیل کنشها و واکنشها می‌باشد. مهندسی‌های مختلفی که امروزه در مسائل مطرح است، از جمله مهندسی اجتماعی^۱، مهندسی فرهنگی و مهندسی رفتار، همگی در جهت تغییر نگرشها، رفتارها و باورها برای ایجاد ویژگی‌های خاص در آحاد جامعه تلاش می‌کنند. مهندسان این حوزه‌ها از روشهای معتبر برای درک و تحلیل سیستم ارزشی و هنجاری استفاده می‌کنند تا برای دستیابی به نتایج مطلوب در سوژه‌های انسانی، روشهای مناسب طراحی کنند. رهبر معظم انقلاب، این نوع مهندسی را از تکالیف مسئولان بر شمرده‌اند. (۱۳۸۴)، در جمع مسئولان فرهنگی کشور: (farsi.khamenei.ir)

نظام قدرتمند، نظامی است که برای ایجاد و اصلاح باورها و رفتارهای مطلوب، در شئون فردی و اجتماعی دارای برنامه مهندسی شده باشد. مردم مایل‌اند بدانند چگونه می‌توانند جامعه بهتری داشته باشند که بستر مناسبی برای رشد و موفقیت آنان باشد؟ چگونه قادرند از تمام ظرفیت وجودی و استعدادها پنهانی خویش بهره گیرند؟ این چگونه‌ها را نظام بایستی برای آنان با بهترین مهندسی، تشریح و راهبردی‌ترین روش را توضیح و نمایش دهد. بدین دلیل در حکومت اسلامی بایسته است علاوه بر ارائه نقشه جامع، با مهندسی سیره الگوهای تراز اول، به تقویت داده‌های معرفتی و اجرایی کردن آنها پردازد. چگونگی عمل به وظایف، تشخیص رعایت اهم و مهم و ...، موضوعات مهمی‌اند که در اسلام به آنها توجه شده است. قرار دادن سنت به عنوان یکی از منابع فهم داده‌های دین، در حقیقت مهندسی راهبردی روش تشریح عینی عمل به فرامین الهی است.

مهندسی رفتار و سیره الگوهای جامع و کامل می‌تواند زمینه‌ساز حرکتهای صحیح و تنقیح راهبردهای درست در زندگی باشد؛ چرا که مؤثرترین نوع یادگیری انسان، یادگیری مشاهده‌ای است. بر این اساس، یکی از بهترین روشهای تربیت نیز تربیت به وسیله نمایش رفتار است، که آن را «روش الگویی» می‌نامند. این روش در سراسر زندگی و ابعاد مختلف آن کاربرد دارد و از آنجا که محتوای تربیت را به صورت واقعی و عملی ارائه می‌دهد، در انتقال ارزشها، عقاید و آموزش برنامه‌های تربیتی، بسیار مؤثر است. شاید بدین دلیل است که

در منابع اسلامی، بهره‌گیری از الگو و پیروی از اسوه‌های حسنه تأکید شده است: «لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة لمن كان يرجو الله واليوم الآخر...» (احزاب: ۲۱)

تجربه شکستهای متوالی و عدم توفیق جنبشهای زنان که با شعار «بهبود وضعیت زنان» وارد عمل شده‌اند، بیانگر این واقعیت است که نداشتن الگوی مناسب و بهره‌نبردن از الگوهای موجود، موجب انحراف در حرکت و گاهی عدم تشخیص و اتخاذ عملکرد مناسب در موقعیتهای پیش رو می‌شود. جنبشهای متفاوت نیم قرن اخیر، با ادعای برابری جنسیتی، با این وجود که دارای دستاوردهای حقوقی بوده و تا اندازه‌ای زمینه‌ساز حضور بانوان در صحنه‌های اجتماعی و سیاسی بوده‌اند، اما موجبات افزایش مصرف سیگار، تنها زیستن، ایجاد مراکز فساد و تجاوز، و بیماری‌های متعدد زنان را نیز فراهم آورده و خوشبختی بسیاری از زنان را که در گرو دانایی، بصیرت، و اتخاذ تعامل صحیح منشعب از بینش به دست آمده است، به غارت برده‌اند. (رک: صدیقی، ۱۳۷۶: ۶۹)

۱. تأکید بر تربیت شهودی و آگاهی‌بخشی عینی

رفتارهای والدین، به ویژه مادر، نقش مهمی در تعیین شخصیت فرزندان دارد. اهمیت ویژه نقش مادران بدان سبب است که در دوره کودکی بیشترین ارتباط را با فرزندان خود دارند. متخصصان تعلیم و تربیت معتقدند کودکان مانند دوربین فیلمبرداری بسیار دقیق، پیوسته مشغول فیلمبرداری هوشمندانه از رفتارهای مادران‌اند و مادر حتی اگر در صدد آموزش مفاهیم به فرزند خود نباشد، با رفتار و اعمال خویش، پیوسته در حال آموزش به فرزندان است. کودکان اکثر معارف و مهارت‌های دوران کودکی را بدون واسطه از خانواده خود فرا می‌گیرند. این فراگیری به تعبیر امیرالمؤمنین (ع): «العلم فی الصغر علی الحجر» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۳: ۲۲۴)؛ مانند دانشی است که بر سنگ حک شده است، لذا همواره با اوست.

رهبر معظم انقلاب بر این مهم تأکید کرده و در سالگرد شهادت شهید فهمیده، فرمودند: «بروز چنین حوادثی که ناشی از تربیت صحیح و اصالت‌های خانوادگی است، صرفاً در محیط‌های اسلامی جلوه‌گری و نورافشانی می‌کند». (۱۳۷۴/۸/۷، در دیدار خانواده شهید فهمیده و اعضای ستاد بزرگداشت این شهید)

نمونه‌های راهبردی ذیل، تجسم عملی این راهبرد تربیتی در سیره مادرانی است که اهتمام به دین داشتند و بهترین فرزندان عالم را تربیت کردند:

(۱) **همگامی با مادر:** حضرت زهرا (س) هر روز حسنین (علیهما السلام) را به همراه خود به بیت‌الاحزان می‌بردند تا شاهد ناراحتی ایشان برای انقطاع وحی و حق غصب‌شده ولایت

و مسیر انحرافی خلافت باشند (غروی نایینی، ۱۳۸۳: ۴۲). نمونه دوم، صدیقه کبری (س) هنگامی که متوجه شدند حضرت علی (ع)، جانشین رسول خدا (ص) را به مسجد بردند تا با زور و تهدید از ایشان بیعت بگیرند، همراه با حسنین (علیهما السلام) به سوی مسجد رفتند. (رک: آیتی، ۱۳۸۱: ۳۱۱)

۲) مشق ایثار: حضرت زینب (س) از تمام امکانات زندگی دست کشیدند و در سفر به کربلا، همراه امام حسین شدند و پسران خویش را نیز با امام حسین (ع) رهسپار سفر کردند. نمونه دیگر، حضرت ام البنین، پس از ازدواج، نام فاطمه را از روی خود برداشتند و به فرزندان خود با احترام و محبت بسیار، این حقیقت را تبیین کردند که فرزندان حضرت فاطمه (س) ولی و امام ایشان اند (رک: مقرر، ۱۳۸۱: ۶۱). علامه مامقانی در کتاب تنقیح المقال می نویسد: علاقه و ارادت حضرت ام البنین به امام حسین (ع) به جهت امامت ایشان بود و اینکه به فرض سلامت امام حسین (ع)، مرگ چهار فرزند برومندش را بر خود آسان و قابل تحمل می دانست، نشانه ایثار ایشان در ولایتمداری حداکثری است. (مامقانی، ۱۳۸۹، ج ۳: ۷۰)

۳) گفتمان هدفمند: بانو ام البنین پس از حادثه کربلا هر روز برای عزاداری به بقیع می رفت و عبیدالله، فرزند حضرت عباس را همراه می برد؛ گریه می کرد و این اشعار را می خواند: «ای آن که عباس را دیدی، در حالی که بر گروه ضعیفان حمله می کرد و دنبال او از فرزندان حیدر (ع) جنگاورانی بودند که هر یک قدرتمند و توانمند بودند» (محلای، ۱۳۶۹، ج ۳: ۲۹۴؛ مامقانی، ۱۳۸۹، ج ۳: ۷۰) تا بدین وسیله به تربیت سیاسی نسل آینده پرداخته، ایشان را نسبت به حقایق، آگاه و بینا کند.

۴) تعلیم رفتارهای سیاسی در انقلاب: همراه بردن کودکان، زمانی که مادران برای حمایت از نظام اسلامی به راهپیمایی می روند و دادن پرچم ایران به آنان، موجب فراهم سازی خاطرات خوش حضور انقلابی برای آنان می شود. بسیاری از مادران زمانی که برای انتخابات به پای صندوقهای رأی می روند، علاوه بر همراه بردن فرزندان و توضیح فلسفه انتخابات به زبان کودکان، از آنان می خواهند که رأی را درون صندوق بیندازند. این راهبرد، نمونه ای از تربیت سیاسی فرزندان با رفتار عینی مادران انقلابی است و نتیجه آن، امثال شهید حججی ها هستند که برای حفظ نظام اسلامی از مرزها نیز گذشتند.

۲. به کارگیری هدفمند عواطف

دومین مصداق قدرت نرم بانوان، عواطف پاک و احساسات ایشان است. عواطفی که اگر با تعقل و تفکر همراه باشد، نه تنها موجبات ضعف را فراهم نمی آورد، بلکه با حفظ اقتدار،

مؤلفه‌های قدرت نرم بانوان در بصیرت‌افزایی جامعه ... ۴۱

برای اهداف عالی استفاده می‌شود. نمونه‌های ذیل، حقایق ثبوتی کاربرد این قدرت در بصیرت‌افزایی جامعه است.

(۱) گریه‌های هدفدار همراه با روشنگری: حضرت فاطمه (س) برای بیداری امت بی‌بصیرت زمان که پیروی از اکثریت را جایگزین پیروی از حق کردند، از این روش استفاده کردند. از حضرت صادق (ع) نقل شده است که حضرت فاطمه (س) بعد از پیامبر (ص) این‌گونه از دست امت بی‌بصیرت شکوه می‌کردند: «خدایا! به سوی تو شکایت می‌کنیم به خاطر اندوه از دست دادن پیامبرت... و اینکه ما را از حَقمان باز داشتند، همان حَقی که در کتاب نازل شده بر پیامبرت، برای ما قرار دادی» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۳: ۱۹؛ ج ۴۳: ۱۵۶، ۲۱۴) و نیز همراه گریه می‌فرمودند: «... کیست (یاور) برای علی (ع) آن یاری کننده دینت» (همان، ج ۲۲: ۴۸۴). تأثیر ناله‌های بانو به گونه‌ای بود که غاصبان به شدت از آن به خشم می‌آمدند و تلاش می‌کردند مانع گریه‌های آن حضرت شوند.

(۲) قهر کردن از خلفای وقت (رک: دینوری، ۱۹۹۰، ج ۱: ۱۷): حضرت فاطمه (س) از خلفا قهر کردند تا با طرد آنان به سایرین بفهمانند که این افراد مورد خشم و ناراحتی پیامبر می‌باشند، پس ممکن نیست رفتار و تصمیمات آنان درست باشد؛ چرا که پیامبر فرمودند: «فاطمه بضعه منی، فمن اغضبها، اغضبنی». لازم است دانسته شود که علامه امینی در صفحه ۲۳۲ جلد هفتم کتاب الغدیر، نام ۶۰ تن از علمای اهل تسنن را آورده‌اند که حدیث مذکور را در کتابهای خود نقل کرده‌اند. (امینی نجفی، ۱۳۸۷، ج ۷: ۲۳۲)

(۳) استفاده از وصیت: وصیت‌نامه در حقیقت مستندی است که با توجه به محتوای آن، علاوه بر روشنگری دارای تأثیری عاطفی عمیقی بر بازماندگان است. حضرت فاطمه (س) از این ظرفیت نیز برای بصیرت‌افزایی استفاده کرده و پرده از نفاق بسیاری برداشتند. «امتی که عهد و پیمان خدا و پدرم رسول خدا (ص) را درباره (ولایت) امیرمؤمنان علی (ع) شکستند و نسبت به حق من ظلم کردند، بر پیکر من نماز نگزارند... و آنهایی که نسبت به خدا و رسولش تذکر و هشدار می‌دادم که در مورد ما (اهل بیت) ظلم روا مدارید و حق مسلمی را که خدا برای ما قرار داده است، غصب نکنید، در تاریکی شب جواب مساعد می‌دادند و در روز روشن دست از یاری ما بر می‌داشتند، حق ندارند بر من نماز گزارند». (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۳: ۲۰۴)

(۴) استفاده از لحظات خاص و عمیق عاطفی: خدا حافظی پر از احساس و عشق حضرت زینب (س) از امام حسین (ع) هنگام رفتن به رزمگاه. (جزیری، ۱۳۹۱: ۳۱)

۵) **مرثیه خوانی و نوحه سرایی:** ام‌البین (س) پس از شهادت امام حسین (ع) و فرزندانش در حادثه کربلا، مکرر می‌گریست و می‌گفت: «دیگر مرا ام‌البین نخوانید؛ زیرا این نام مرا به یاد شیران بیشه می‌اندازد. من پسرانی داشتم که به نام آنها مرا ام‌البین می‌خواندند، اما دیگر فرزندی ندارم». بیان این عبارات همراه با خواندن اشعاری که پرده از حقیقت برمی‌داشت، روش هوشمندانه بانو در استفاده از عواطف برای بصیرت‌افزایی بود. ایشان با خواندن اشعار، علاوه بر واگویی تاریخ و حماسه کربلا، حقانیت امام حسین (ع) و مظلومیت حق را به مردم زمان خود و آیندگان منتقل می‌کرد. همچنین در قالب مرثیه‌سرایی، ظلمهای حکومت وقت را برمی‌شمرد.

قبر مطهر حضرت عباس (ع) و برادرانش در کربلاست؛ اما ام‌البین به بقیع می‌رفت و عزاداری می‌کرد؛ به این دلیل که اجتماع مردم در آنجا بود. میرهن است که ایشان در صدد این بودند که با استفاده صحیح از عواطف پاک، به بصیرت‌افزایی در حادثه عاشورا بپردازند و در خفقان واقعیت، ولی حقیقی را به مردم بشناسانند. (مجلات، ۱۳۶۹، ج ۳: ۲۹۴؛ مقرر، ۱۳۸۱، ج ۳: ۷۰)

۶) **محبت و کنترل عواطف:** مادران و خانواده شهدای زمان جنگ، نقش بزرگی ایفا کردند. عملکرد آنان موجب شد مقاومت و مبارزه ادامه پیدا کند. رهبر انقلاب نیز معتقدند که «اگر پدران و مادران شهدا در اوایل جنگ - مثلاً سال اول یا دو سال اول جنگ - اظهار بی‌صبری می‌کردند و این بی‌صبری در جامعه منعکس می‌شد و به والدین دیگر می‌رسید، شما خیال می‌کنید بچه‌های دیگران به این آسانی عازم جبهه می‌شدند؟ مادران این‌طور رضایت می‌دادند و پدران چنین استقبال می‌کردند که فرزندانشان در جبهه‌های نبرد حضور پیدا کنند؟» (farsi.khamenei.ir، ۱۳۷۱/۱/۲۵). «زنان مسلمان ایران در انقلاب و جنگ و مقاطع حساس پس از پیروزی انقلاب، همواره نقشی مهم ایفا کردند و نفوذ طبیعی و قهری خود بر همسران و پسران خویش را در راه تحقق اهداف انقلاب و مقابله با دشمنان اسلام به کار گرفتند. (همان، ۱۳۷۱/۰۲/۲۲)

اینها نمونه‌هایی از احساسات و عشق پاک بانوان اسلام است که برای بصیرت‌افزایی هزینه شد تا حقانیت اسلام و ولایت انتصابی از سوی خداوند متعال برای جامعه بشری تبیین شود.

۳. شجاعت و از خودگذشتگی در حصار حریم

احساسات و عواطف راستین هنگامی که با شجاعت و از خودگذشتگی همراه می‌شوند، تأثیری مضاعف می‌یابند؛ زیرا تأکید و تأیید مضاعف آن واقعیت و حقیقت در مقام ثبوت

است، نمونه‌های ذیل بیانگر حدود ایثار و چگونگی اجرای آن توسط بانوان است تا خلط توجیه وسیله توسط هدف پیش نیاید و حریم بانوان محفوظ بماند.

(۱) ایثار و فداکاری: حضرت خدیجه(س) در محاصرهٔ شعب ابطالب با صرف تمام ثروت خویش (ابن سعد، ۱۴۱۰، ج ۱: ۱۶۳) و همراهی و حمایت از پیامبر اکرم، عشق و عاطفه را با ایثار همراه کردند. بنت الشاطی، دانشمند معروف عرب می‌گوید: «خدیجه(س) در سنی نبود که تحمل سختی و رنج بر او آسان باشد و از کسانی نبود که در جریان زندگی با تنگی معیشت و محرومیت خو گرفته باشد؛ در عین حال، با وجود کهولت، سختی‌های محاصره در شعب ابطالب را تا سر حد مرگ تحمل کرد» (رک: جزایری: ۱۳۹۱) و از خویشان نیز برای کمک به مسلمانان یاری گرفت. (ابن هشام، ۱۳۷۵، ج ۱: ۳۵۴؛ طبرسی، ۱۴۱۷: ۷۳)

(۲) شجاعت و جانبازی: حضرت زهرا(س) به خاطر حمایت از ولیّ زمان خود مجروح شده، آسیب جدی دیدند؛ تا حدی که فرزند ایشان در رحم مادر به شهادت رسید و سقط شد و در نهایت، بانو به شهادت رسیدند. مسلم است که این حادثه به سبب حمایت همه‌جانبه از ولیّ منتصب خداوند و عدم تابعیت از اکثریت بی‌بصیرت زمانه بود. حضرت فاطمه(س) پیش از آن نیز فرموده بودند: «جانم فدای جان تو و روح و جان من سپر بلای جان تو! ای ابوالحسن همواره با تو خواهم بود؛ اگر تو در خیر و نیکی باشی، با تو هستم و اگر در سختی (و بلا) باشی، (باز هم) با تو خواهم بود». (حائری، ۱۴۱۰، ج ۱: ۱۹۶)

(۳) از خودگذشتگی: حضرت زینب در روز عاشورا به امام حسین(ع) فرمودند: «و اگر چنین نبود که جهاد برای زنان روا نیست، هر لحظه جان را فدای جانان می‌کردم» (محمدی اشتهاردی، ۱۳۷۹: ۳۸۳۹). همچنین هنگامی که ابن زیاد در مجلس خود دستور قتل امام سجاد(ع) را صادر کرد، ایشان را در آغوش کشیدند و فرمودند: «اگر می‌خواهی او را بکشی، باید مرا هم با او بکشی». ابن زیاد نیز گفت: «این نوجوان را رها کنیدا!». (ابومخنف، ۱۳۸۰: ۱۹۷-۱۹۶)

(۴) شجاعت و از خودگذشتگی زنان انقلابی: مورگان شوستر آمریکایی در خصوص جنبش مشروطیت می‌گوید: وقتی شایعه شد که تعدادی از نمایندگان مجلس تسلیم خواستهٔ روس شدند، گروه‌هایی از زنان واکنش نشان دادند. وی می‌گوید: حدود سیصد تن از زنان به سوی مجلس حرکت کردند. بسیاری از آنان مسلح به تیانچه بودند که زیر دامن یا آستین خود پنهان کرده بودند. آنها مستقیماً به طرف مجلس رفتند و تجمع کردند و خواهان دیدار با رئیس مجلس شدند. اعضای هیئت زنان در سرسرای مجلس با رئیس مجلس روبه‌رو شدند. این مادران، همسران و دختران ایرانی از ترس اینکه رئیس مجلس و همکارانش به منظور

واقعی آنان شک کنند، هفت تیرهای خود را به شکلی تهدیدآمیز بیرون آوردند، روبنده‌های خود را با خشم پاره کردند و کنار زدند و شجاعانه تصمیم خود را مبنی بر کشتن پسران و شوهرانشان در صورت تزلزل و عقب‌نشینی نمایندگان مجلس در مقابل روسها و تردید نمایندگان در انجام وظایفشان در حراست از آزادی و تمامیت ارضی کشور اعلام کردند و در نهایت، روسها را مجبور به عقب‌نشینی کردند. (سانساریان، ۱۳۸۴: ۴۰)

امام خمینی بارها به فداکاری‌های قابل ملاحظه زنان در پیروزی انقلاب تأکید کردند: «در تظاهرات خیابانی زنان ما، بچه‌های خردسال خود را به سینه فشرده، بدون ترس از تانک و توپ و مسلسل، به میدان مبارزه آمدند. جلسات سیاسی‌ای که زنان در شهرهای مختلف ایران برپا می‌کنند کم نیست. آنان نقش بسیار ارزنده‌ای را در مبارزات ما ایفا کرده‌اند. مادران شجاع فرزندان اسلام، خاطره جانبازی و رشادت زنان قهرمان را در طول تاریخ زنده کردند» (امام خمینی، بی‌تا، ج ۴: ۴۴۰). ایشان بر این حقیقت تأکید کرده، فرمودند: «زن و مرد زحمت کشیدند، به خیابانها ریختند، جورها کشیدند، خونها دادند که اسلام را زنده کنند؛ برای اسلام خون دادند و برای شهادت داوطلب شدند». (همان، ج ۷: ۴۸۵)

روز ۱۷ شهریور در میدان شهدا، زنان بیشتر از مردان شهید شدند. این حادثه، نقطه عطفی در انقلاب اسلامی بود. بعد از این واقعه، فرمانده نظامی وقت، پیش شاه رفت و گفت تا بیست و پنج سال دیگر خیالتان راحت باشد. ولی فردای آن روز، زنان بیشتری به مبارزات پیوستند و شروع به تشویق و ترغیب فرزندان و مردم کردند تا در مبارزه علیه محمدرضا شاه شرکت کنند. (کشوری، ۱۳۹۴: ۲۷۲-۲۷۱)

صبوری مادران داغ‌دیده ایرانی که جوانهای خود را در راهپیمایی‌ها و زندانهای مخوف شاه از دست می‌دادند، بیانگر این واقعیت است که اگر ایثارگری‌های بانوان و همراهی ایشان با همسران و فرزندانشان در میادین مبارزه، زندان رفتن و شکنجه و آزارها نبود، شاید حقیقت عریان نمی‌شد، مقاومتها به ثمر نمی‌رسید و انقلاب پیروز نمی‌شد.

۴. معرفت‌افزایی و مبارزه با التقاط

بسیاری از مسلمانان پس از رحلت پیامبر بزرگوار اسلام، به خاطر ترس و وحشتی که از دستگاه حاکم داشتند، از بیان روایات درباره حقایق انتصاب ولایت از سوی خداوند، خودداری می‌کردند؛ اما حضرت فاطمه (س) شجاعانه و در موقعیتهای مناسب، پرده از حقیقت برمی‌داشتند و گزاره‌های دینی ناظر به جایگاه ولایت و چگونگی تعیین ولی و تنصیب آن را بیان می‌فرمودند. لذا علاوه بر خطبه‌هایی که حضرت فاطمه (س) و حضرت

مؤلفه‌های قدرت نرم بانوان در بصیرت‌افزایی جامعه ... ۴۵

زینب(س) برای آگاه‌سازی عموم مردم ایراد کردند؛ نه تنها از فرصتهای دیگر غافل نبودند و از تمام لحظات، هر چند کوتاه بهره می‌بردند؛ بلکه به خلق فرصتها برای بیدارسازی و بصیرت دینی اهتمام داشتند؛ از جمله:

(۱) خلق فرصتهای حضوری: حضرت فاطمه(س) به در خانه انصار می‌رفتند و با آنان سخن می‌گفتند و با یادآوری سخنان پیامبر و استدلال، سعی در تنویر افکار داشتند.

(۲) استفاده از موقعیتهای خاص: زمانی که حضرت علی(ع) را به اجبار برای بیعت به سوی مسجد می‌بردند، فاطمه(س) به میان جمعیت آمدند، بین امام و آنها قرار گرفتند و فرمودند: «به خدا قسم! نمی‌گذارم پسر عمویم را ظالمانه (برای بیعت) بیرید. وای بر شما! چه زود به خدا و رسولش درباره ما اهل بیت خیانت کردید! و حال آنکه رسول خدا(ص) به پیروی و دوستی ما (اهل بیت) تمسک به ما (در امور زندگی) سفارش کرد. پس خداوند بلندمرتبه فرمود: «بگو پاداشی بر رسالت از شما نمی‌خواهم، جز دوستی بستگانم را» (شوری: ۲۳). (رک: الاختصاص، ۱۳۹۴: ۱۸۱)

(۳) تذکر و یادآوری: یادآوری ماجرای غدیر خم برای مردم که مهم‌ترین سند چگونگی انتصاب ولی پس از پیامبر است. (رک: خزاز قمی، ۱۴۰۱: ۱۹۸)

(۴) نقل حدیث برای جوانان پاک و تشکیل جلسات درس برای بانوان: یکی دیگر از راهبردهای نرم بانوان الگو برای بصیرت‌افزایی، استفاده از موقعیتهای آموزشی بود. از جمله، حضرت برای جابر که آن زمان بسیار جوان بود، نقل حدیث کردند. (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۳۶: ۱۹۴)

(۵) ایراد سخنرانی‌های عمومی: بیان خطبه فدکیه که مهم‌ترین و جامع‌ترین سخنان حضرت برای بصیرت‌افزایی و آشکارسازی حقیقت است و در آن، حضرت فاطمه زهرا(س) به دفاع از حریم ولایت می‌پردازند (رک: خاتمی، ۱۳۹۳: ۲۰۷، ۲۷۳) و تبیین حدیث منزلت (امینی نجفی، ۱۳۸۷، ج ۱: ۱۹۷).

(۶) بهره‌مندی از زمان با استفاده از عبارتهای تأکیدی که بدهت را متبادر می‌کند: حضرت زینب(س) در عصر عاشورا هنگامی که امام حسین(ع) را روی زمین دیدند، از خیمه بیرون آمدند و با ابراز جملات به صورت استفهام انکاری، سعی در بیدارسازی وجدان خفته آنان کردند. پس خطاب به پسر سعد فرمودند: «فرزند سعد! آیا ابو عبدالله کشته می‌شود و تو تماشا می‌کنی؟!». او جوابی نداد و روی از حضرت زینب(س) برگرداند؛ از این رو، خطاب به سربازان گفتند: «آیا در بین شما یک نفر مسلمان نیست؟!». (ابومخنف، ۱۳۸۰: ۲۵۲؛ نظری منفرد، ۱۳۸۴: ۳۷۱)

۷) **استفاده از احادیث معتبر:** تبلیغات شام، امام حسین (ع) و یارانشان را خارجی به معنای خارج شدگان از دین می خواندند. حضرت زینب (س) در سخنرانی های خود، به معرفی اهل بیت پرداخته، با بیان احادیث متعدد از پیامبر (ص) در شأن امام که سید جوانان بهشتی هستند، سعی در رفع التقاط شایع شده هم در رابطه با شخصیت ایشان و هم جایگاه ولایت می کردند؛ سپس به معرفی جریان مقابل، یزید و دنبال کنندگانش می پرداختند تا مشخص شود جنگ صورت گرفته با چه اهداف و اغراضی تحقق یافته است. (رک: طبرسی، ۱۳۸۱، ج ۲: ۱۰۹)

۸) **استفاده از جملات دعایی در بصیرت افزایی:** از آنجا که پیامبران و مؤمنان واقعی از راه یافتگان به حیات طیبه می باشند، دعاها یا نفرینهای آنان در عرصه فردی و اجتماعی نیز می تواند بیانگر شاخصه های فردی و اجتماعی حیات طیبه باشد. (مظفری، ۱۴۰۱: ۸۰۷)

این موارد و دهها نمونه دیگر که در کتابهای معتبر تاریخی و روایی آمده، بیانگر تلاشهای مداوم بانوان الگو در استفاده از قدرت نرم برای معرفت افزایی و تعمیق بصیرت دینی و سیاسی مردم است. (رک: طبرسی، ۱۳۸۱، ج ۱: ۲۶۲؛ ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ج ۱۶: ۲۰۶؛ ابن شهر آشوب، ۱۳۷۶، ج ۳: ۳۳۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۳۶: ۳۵۳)

۹) **نوشتن کتاب و تشکیل جلسات درس:** خانم مجتهد نصرت امین، در بحرانی ترین شرایط و زیر شدیدترین فشارها و تهاجمهای ضد دینی حکومت پهلوی، با تحصیلات و تحقیقات وسیع و گسترده، به تدریس و تربیت در زمینه علوم دینی پرداختند و با نوشتن کتاب، موجب نشر و ترویج افکار اسلامی شدند. شهید بتول عسکری نیز با تشکیل جلسات اصول عقاید، تفسیر قرآن کریم و آموزشهای مذهبی و نهج البلاغه، بررسی معانی قرآن، فلسفه و برخی موارد دیگر، به تبلیغ جداگثری اصول اعتقادی اسلام پرداخت. (کشوری، ۱۳۹۴: ۲۴۹)

۵. **اعتماد و اطاعت از ولی منتصب الهی**

یکی دیگر از شاخصه های بصیرت افزایی، پس از معرفی ولی منتصب الهی (با نصب عام یا خاص)، اعتماد و اطاعت از ولی و ایجاد وفاق ملی است. همان طور که گذشت، بانوان از تمام توانایی ها و ظرفیت جامعه برای بصیرت افزایی و هدایت جامعه استفاده کردند. اما این همه همراهی و دانایی نسبت به مسائل و توانایی برای تشخیص موقعیتها، انتخاب و اجرای صحیح رفتار مقابله ای با معاندان و دشمنان ولایت، موجب خودرأیی و استقلال در تصمیم گیری نشد؛ همواره تابع امام بودند و تجسم نفس الامری آیه مبارکه «اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منکم...» (نساء: ۵۹) در مقام ثبوت بودند.

(۱) **تغییر تصمیم و رفتار:** آنگاه که به خاطر غضب جایگاه مقدس ولایت، حضرت علی(ع) را برای بیعت اجباری به مسجد می‌بردند، حضرت زهرا(س) تصمیم گرفتند متولیان ظلم را نفرین کنند؛ فرمودند: «قسم به خدایی که محمد(ص) را به حق برانگیخت! اگر از علی(ع) دست برندارید، گیسوان خود را پریشان کرده و پیراهن رسول خدا(ص) را بر سر افکنده، به نزد خدای تبارک و تعالی فریاد برمی‌آورم» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۳: ۴۷؛ ابن شهر آشوب، ۱۳۷۶، ج ۳: ۱۱۸) و همراه حسنین(علیهم السلام) به سوی قبر رسول خدا(ص) حرکت کردند؛ اما با دستور امام علی(ع) که پیام فرستاده بودند «به خانه برگردید و نفرین نکنید»، بانو فرمودند: «اکنون باز می‌گردم، صبر می‌کنم و گوش می‌کنم و اطاعت می‌کنم». (حائری، ۱۴۱۰، ج ۱: ۱۹۶)

(۲) **استقامت در تمام شرایط:** حضرت زینب(ع) نیز با وجود داغهای فراوان در سینه و رنجهای بسیاری که کشیده بودند، از جانب امام حسین(ع) وظیفه داشتند سرپرستی کودکان و مراقبت از زنان را به عهده بگیرند و رسالت ایشان را با روشنگری به اتمام برسانند. ایشان نیز علاوه بر سرپرستی کودکان و زنان و محافظت از آنان، با ایراد خطبه‌های فصیح در موقعیتهای مناسب، به روشنگری و تنبیه جامعه پرداختند. (رک: سید بن طاووس، ۱۳۴۸: ۱۴۹؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۵: ۱۱۰)

(۳) **تربیت ولایتمدارانه:** بانو ام‌البنین نیز فرزندان خود را اگرچه برادران نسبی ولی و امام زمانه‌اند، نسبت به ولایت مطیع و آماده هر گونه جانفشانی در حمایت از ولایت می‌پروراند. ضروری است که دانسته شود حمایت و اطاعت از ولایت در سیره این بانوان بزرگوار، با شواهد فراوان، حمایت از قوم و خویش و تعصبات جاهلی نبوده، بلکه مطابق شواهدی که ذکر شد، حمایت از ولی زمان بوده است. دقت در فرازهای سخنان حضرت زینب(س) نیز بیانگر این حقیقت است که سخنان ایشان به دلیل بغض و خشم از جنایات دشمن یا غم و اندوه از دست دادن برادر، فرزندان و یارانش نیست؛ بلکه معرفی و حمایت از ولی زمان و پرده برداشتن از حقیقت وجودی جبهه مقابل ایشان است.

(۴) **ولایتمداری بانوان انقلابی:** پس از فرمان تحریم تنباکو توسط میرزای شیرازی، اغلب بانوان از جمله همسران ناصرالدین شاه، به شکستن قلیانها اقدام کردند. حضور تعداد زیادی از زنان مسلمان ایران در راهپیمایی‌های انقلاب و جبهه‌های نبرد، از جمله واقعه ۱۷ شهریور، در پاسخ به ندای رهبر انقلاب و تظاهرات تاسوعا و عاشورای سال ۵۷، نشانگر روحیه وفاداری و اطاعت حداکثری زنان نسبت به اسلام و رهبری بود. همچنین بانوان با

حضور در قیام پانزده خرداد به رهبری امام خمینی، اطاعت و حمایت خود را از مرجع دینی و رهبر سیاسی اعلام کردند.

هـ) کارکرد قدرت نرم بانوان ایران در انقلاب

بررسی حضور پیدا و ناپیدای زنان در جای جای تاریخ، نشان از پیامدهای بصیرت‌افزای بانوان الگو دارد (رک: محلاتی، ۱۳۶۹). گستردگی و مشارکت فعالانه و متعهدانه زنان ایرانی با فهم حقیقت عفاف و وظایف انسانی ایشان، در سایه شناخت همه‌جانبه منش بانوان الگو محقق شد. نقش بی‌بدیل زنان در بصیرت‌افزایی جامعه و ولایت‌مداری بی‌قید و شرط آنان از بنیانگذار انقلاب غیر قابل انکار است؛ تا جایی که امام خمینی فرمودند: «مردها به تبع زنان در خیابانها می‌ریختند. زنها مردان خود را تشویق می‌کردند و در صفهای جلو بودند». (امام خمینی، بی‌تا، ج ۷: ۳۳۹)

زنان با تشکیل انجمنهای مختلف، نظیر انجمن آزادی زنان در سال ۱۳۲۵، انجمن غیبی نسوان، انجمن نسوان و انجمن مخدرات وطنی، مسائل جامعه و زنان را به بحث می‌گذاشتند و مسائلی را که تا آن روز درباره حقوق زنان مسکوت باقی مانده بود، مطرح و اوضاع ایران را بررسی می‌کردند. واقعه توتون و تنباکو که از آن به عنوان واقعه رژی نیز نام برده می‌شود، اولین جریان سیاسی و در عین حال مذهبی بود که گروهی از زنان مسلمان به عنوان اعتراض و در حمایت از مرجعیت در آن شرکت کردند و به طور رسمی پا به میدان مبارزه و سیاست گذاشتند. در پی اقدام ناصرالدین شاه در واگذاری امتیاز انحصار معادن کشور، توتون و تنباکو به بیگانگان، آیت‌الله میرزای شیرازی فتوای ممنوعیت استعمال تنباکو را صادر کرد. شاه، آیت‌الله آشتیانی را به عتبات عالیات تبعید کرد؛ اما صبح روزی که مأموران نظامی برای تبعید آیت‌الله آشتیانی به سوی منزل وی حرکت کردند، صحنه غیر منتظره‌ای را پیش رو دیدند. گروه از زنان تهران به سوی محله سنگلج رهسپار بودند و تا قبل از ساعت هشت صبح، محله سنگلج را که منزل آیت‌الله آشتیانی در آن قرار داشت، در محاصره خویش گرفتند و آنچنان اقتداری از خود نشان دادند که بازار تهران مجبور به اعلام تعطیلی شد و سربازان گارد سلطنتی به وحشت افتادند و وحشت آنها هنگامی افزایش یافت که فهمیدند برخی زنان با خود اسلحه و تپانچه آورده‌اند. این حرکت موجب الغای قرارداد امتیاز توتون و تنباکو و تحقیر انگلیس شد. قهرمان این ماجرای حیرت‌انگیز، زنی شجاع به نام زینب پاشا بود. (سربندی، ۱۴۰۰: ۴۵۹)

از نظر اجتماعی و فرهنگی نیز زنان از طریق انجمنها اقدام به تأسیس و راه‌اندازی مؤسسات و مراکز خیریه کردند. دختر محمد باقرخان استرآبادی، خانم بی‌بی فاطمه استرآبادی، در کمال رشادت و مهارت و استادی، کتابی به نام عیبهای رجال را به خط خود در مقابله با کتاب «تأدیب النساء» نوشت و آداب بهزیستی را برای زنان و مردان تشریح کرد. راه‌اندازی مجله دانش توسط خانم حسن کمال‌زاده، مجله شکوفه توسط خانم مزین السلطنه، مجله جهان نسوان، عالم نسوان، مجله نسوان، مجله سعادت نسوان و دختران ایران، از جمله فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی زنان عصر مشروطه است که در جهت بیداری زنان و آگاهی آنان به وظایف انسانی، اجتماعی و حکومتی راه‌اندازی شد. حمایت بی‌سابقه زنان در دوره مشروطه خواهی حکایت از نقش تأثیرگذار آنان در برپایی قیام مشروطه داشت. (همان: ۴۶۳)

همسر شیخ بهایی، خانم نصرت امین، خانم بنت‌الهدی، خواهر شهید صدر، بانو عفت‌الزمان امین، خانم زینب‌السادات همایونی، از جمله زنان بزرگی بودند که با استفاده از قدرت نرم علمی و افزایش معارف بانوان، به بصیرت‌افزایی پرداختند. خانم مجتهده نصرت امین، با احساس مسئولیتی که نسبت به جامعه داشتند، با نوشتن کتابها و مقالات متعدد، تأسیس مدرسه علمیه فاطمیه و دبیرستان دخترانه امین، برگزاری جلسات تفسیر و تدریس معارف اسلامی به پرسشها و شبهات علمی و دینی بانوان و دختران پاسخ داده، گامهای مؤثری در تربیت و تهذیب روحی و افزایش بصیرت آنان برداشتند. (موحد ابطحی، ۱۳۷۶: ۲۴۶-۲۴۴)

زنان ایران با تاسی به بانوان الگو، قدرت نرم خود را از یک سو با شرکت در فعالیتهای پشتیبانی و تدارکاتی، شرکت در فعالیتهای امدادی و درمانی، شرکت در فعالیتهای مربوط به رسیدگی به خانواده شهدا و رزمندگان، فعالیتهای فرهنگی و تقویت روحیه رزمندگان به منصفه ظهور رساندند و از سوی دیگر، با تربیت نسل آینده در سایه تفکر عقلانی مذهبی، مشارکت سیاسی فعال و سازنده و درخشش گسترده در عرصه‌های علمی و اجتماعی، موجبات بصیرت‌افزایی و پیشبرد انقلاب اسلامی، حفظ دستاوردهای آن و زمینه‌سازی برای ظهور حکومت جهانی حضرت ولی عصر را فراهم می‌آورند.

د) نتیجه‌گیری

۱. مبرهن است که امروزه در تمام دنیا، قدرت نرم از تأثیرگذارترین قدرتها برای تغییر یا تثبیت باورها و ارزشهای جامعه است؛ در این راستا، بانوان به سبب برخورداری فطری از سه عنصر مبنایی قدرت نرم، شامل الف) توانایی تربیت و تعامل با کودکان، ب) عواطف و

احساسات تأثیرگذار، ج) توانایی جلب توجه- البته در جهت صحیح و موضع صحیح- قادر به استفاده حداکثری از این قدرت وجودی می‌باشند.

۲. دانایی و توانایی زنان به مثابه قدرتی مدنی و غیر رسمی با تکیه بر مؤلفه‌های نرم‌افزاری چون: عواطف، دانایی، شجاعت، جانفشانی و معرفت‌افزایی (که نمونه‌های آن در مهندسی قدرت نرم بانوان آورده شد)، می‌تواند در خدمت نظام اسلامی و در جهت بصیرت‌افزایی جامعه، به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های «قدرت نرم» بهره‌برداری شود؛ قدرت نرمی که پیوسته، زاینده و مولد است. «کربلا در کربلا می‌ماند اگر زینب نبود».

۳. تحقیق و تأمل در شیوه به کارگیری قدرت نرم توسط بانوانی که تحت تربیت مستقیم کانون وحی بودند و از هر جهت مورد تأیید معصومین(ع) می‌باشند، امکان مهندسی قدرت نرم آنان را فراهم می‌آورد. این امر علاوه بر بصیرت‌افزایی و تقویت روحیه معرفت‌یابی، توانایی الگو گرفتن از بانوان مورد تأیید اسلام راستین را در زنان افزایش می‌دهد.

۴. زنان ایرانی با تاسی از راهبردهای نرم بانوان الگو، استقلال هویتی خود را حفظ و هجوم فرهنگ‌های ناخودی را که موجب اضمحلال شخصیتی می‌شود، خنثی کرده، در برابر دشمن اعتقادی- فرهنگی، مصون ماندند و از قدرت نرم خویش به منظور پیشبرد اهداف اسلام، به ثمر نشستن انقلاب و حفظ تمامیت ارضی کشور به بهترین وجه استفاده کردند.

۵. مهندسی قدرت نرم بانوان الگو، این حقیقت را آشکار می‌سازد که تحدید زنان و به کار نگرفتن توانایی‌ها و ظرفیت عظیم آنان در اجتماع، برداشتی نادرست از آموزه‌های اسلام است؛ زیرا این‌گونه تفسیر از داده‌های دینی، با سیره و سبک زندگی بانوان طراز اول اسلام سازگار نیست.

منابع

- قرآن کریم.

- آیتی، محمد ابراهیم (۱۳۸۱). **بررسی تاریخ عاشورا**. قم: امام عصر.
- ابن ابی‌الحدید، عبدالحمید (۱۴۰۴ ق). **شرح نهج البلاغه**. تصحیح محمدابوالفضل ابراهیم. قم: آیت‌الله مرعشی نجفی.
- ابن شهر آشوب، محمد بن علی (۱۳۷۶ ق). **مناقب آل‌ابی‌طالب**. نجف: المکتبه الحیدریه.
- ابن هشام، عبدالملک (۱۳۷۵ ق). **السيره النبویه**. تصحیح مصطفی السقا، ابراهیم الأبیاری و عبدالحفیظ شلیبی. بیروت: دارالوفاق.
- ابومخنف کوفی (۱۳۸۰). **وقعه الطف**. تحقیق محمدهادی یوسفی غروی. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چ دوم.
- ایبا، حمید و مهدی خانی (۱۳۹۱). «**اثربخشی قدرت نرم برنامه‌های راهیان نور**». *مطالعات قدرت نرم*، سال دوم، ش ۷: ۲۶-۹.
- امام خمینی، روح‌الله (بی‌تا). **صحیفه امام**. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امینی نجفی، عبدالحسین (۱۳۸۷). **ترجمه الغدير (الغدير في الكتاب و السنه و الادب)**. ترجمه محمدباقر بهبودی. تهران: بنیاد بعثت.
- بهمنی، فرانک (۱۴۰۰). «**آسیب‌شناسی تبیین گزاره‌های دینی حوزه زنان از منظر عقل منطقی**». *اندیشه نوین دینی*، ش ۶۷.
- پارمر، ایندرجیت و میشل کاکس (۱۳۹۱). **قدرت نرم و سیاست خارجی آمریکا: دیدگاه‌های نظری، تاریخی و جدید**. ترجمه جواد علی‌پور. تهران: دانشگاه امام صادق.
- جزایری، سید نورالدین (۱۳۹۱). **خصائص الزینبیه (س)**. ترجمه و تصحیح ناصر باقری بیدندی. قم: مسجد مقدس جمکران.
- حائری مازندرانی، مهدی (۱۴۱۰ ق). **الکوکب الدرری فی أحوال النبی و البتول و الوصی**. قم: الشریف الرضی.
- خاتمی، سید احمد (۱۳۹۳). **سیره فاطمی علیها سلام الله**. تهران: مسیا.
- خزاز قمی، علی بن محمد (۱۴۰۱ ق). **کفایه الاثر فی النص علی الائمه الاثنی عشر**. قم: بیدار.
- دینوری، ابن قتیبه (۱۹۹۰م)، **الامامه و السياسه**، چ اول، تحقیق علی شیری، بیروت: دارالاضواء.
- سانساریان، الیز (۱۳۸۴). **جنبش حقوق زنان در ایران**. ترجمه نوشین احمدی خراسانی. تهران: اختران.
- سربندی، علی (۱۴۰۰). **نقش زنان در انقلاب مشروطه ایران**. تهران: امید سخن.

- سید بن طاووس (۱۳۴۸). **اللهوف**. تهران: دارالعلم.
- صدیقی، مرضیه (۱۳۷۶). **ضرورت نگرش خاص به زنان در برنامه‌ریزی توسعه**. تهران: دفتر امور بانوان.
- طبرسی، ابومنصور احمد (۱۳۸۱). **الاحتجاج علی اهل الحجاج**. بهرادر جعفری. تهران: دار الکتب الاسلامیه.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۷ ق). **اعلام الوری باعلام الهدی**. قم: مؤسسه آل‌البت علیهم السلام لاحیاء التراث.
- غروی ناینی، نهله (۱۳۸۳). «**فاطمه زهرا (ع) و تربیت فرزندان در احادیث**». پژوهش دینی، ش ۸
- فضل‌الله، محمدحسین (۱۴۱۹ ق). **تفسیر من وحی القرآن**. بیروت: دار الملائک.
- کشوری، امین (۱۳۹۴). **حضور اجتماعی و نقشهای زنانه**. قم: نشر معارف.
- مامقانی، عبدالله و محی‌الدین مامقانی (۱۳۸۹). **تنقیح المقال**. قم: آل‌البت.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ ق). **بحار الانوار**. بیروت: دار احیاء التراث العربی، چ سوم.
- محلاتی، ذبیح‌الله (۱۳۶۹ ق). **ریاحین الشریعه**. تهران: دارالکتب اسلامیه.
- محمدی اشتهاردی، محمد (۱۳۷۸). **حضرت زینب (س) پیام‌رسان شهیدان کربلا**. تهران: مطهر.
- محمدی اشتهاردی، محمد (۱۳۷۹). **حضرت زینب فروغ تابان کوثر**. تهران: برهان، چ سوم.
- مظفری، راضیه (۱۴۰۱). «**شاخصه‌های فردی و اجتماعی حیات طیبه در قرآن کریم (در آینه آمال انبیا و اولیا)**». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش ۹۳.
- معرفت، محمد هادی (۱۳۷۷)، **ولایت فقیه**، چ اول، قم: التمهید.
- مقرر، عبدالرزاق (۱۳۸۱). **مقتل الحسین (ع)**. محمد مهدی عزیز الهی کرمانی. قم: نوید اسلام.
- موحد ابطی، حجت (۱۳۷۶). **ریشه‌ها و جلوه‌های تشیع حوزه علمیه اصفهان در طول تاریخ**. اصفهان: دفتر تبلیغات المهدی.
- هاشمیان، فاطمه‌السادات (۱۴۰۱). «**نظریه اسلامی پیشرفت معنوی بر اساس مبانی انسان‌شناختی علامه طباطبایی**». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، دوره ۲۶/۹۱، ش ۲: ۲۹۰-۲۷۱.
- نظری منفرد، علی (۱۳۸۴). **قصه کربلا**. قم: سرور، چ سیزدهم.
- Nye, Joseph (2004). **Soft Power: The Means to Success in World Politics**. New York: Public Affairs.
- Dinvari, Ibn Qutaiba (1990). **Imamah and Al-Siyaseh**. Research by Ali Shiri. Beirut: Dar al-Azwa.

- Abia, Hamid & Mehdi Khani (2012). "**Effectiveness of soft power programs of Rahian Noor**". *Soft Power Studies*, second year, 7: 9-26.
- Abu Mokhnaf (2001). **Waqat al-Taf**. Research by Mohammad Hadi Yousefi Gharavi. 2nd Ch., Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute.
- Amini Najafi, Abdul Hossein (2008). **Translation of Al-Ghadir (Al-Ghadir in the Book and Sunnah and Al-Adab)**. Translated by Mohammad Baqir Behboodi. Tehran: Besat Foundation.
- Ayati, Mohammad Ebrahim (2002). **Researching the History of Ashura**. Qom: Imam Asr Publications.
- Bahmani, Frank (2021). "**The pathology of explaining religious propositions in the field of women from the point of view of logical reason**". *Andisheh Novin Dini*, No. 67.
- Fazlullah, Muhammad Hossein (1998). **Tafsir Man wahi al-Qur'an**. Beirut: Dar al-Mulak.
- Gharavi Nayini, Nahleh (2004). "**Fatima Zahra (P.B.U.H) and the education of children in hadiths**". *Religious Research Journal*, No. 8.
- Haeri Mazandarani, Mahdi (1989). **Al-Kookb al-Dari fi Ahwal al-Nabi wa al-Batul wa al-Wasi**. Qom: al-Sharif al-Radhi.
- Hashemian, Fatima al-Sadat (2022). "**Islamic theory of spiritual progress based on the anthropological foundations of Allameh Tabatabai**". *Epistemological Studies Quarterly in Islamic University*, 91/26, 2: 271-290.
- Ibn Abi al-Hadid, Abdul Hamid (1983). **Commentary on Nahj al-Balaghah**. corrected by Muhammad Abul Fazl Ibrahim. Qom: Ayatollah Murashi Najafi.
- Ibn Hisham, Abd al-Mulk (1996). **Al-Sirah al-Nabiyyah**. Edited by Mustafa al-Saqqah, Ebrahim Abyari and Abd al-Hafiz Shalabi. Beirut: Dar al-Faq.
- Ibn Shahr Ashub, Muhammad Bin Ali (1956). **Manaqib Al Abi Talib**. Najaf: Al-Maqabah Al-Haydriya.
- Imam Khomeini, Ruhollah (No Date). **Sahifeh-ye Imam**. Tehran: Imam Khomeini's Editing and Publishing Institute.
- Jazayeri, Seyyed Nooruddin (2012). **The Characteristics of Al-Zinabiyya (A.S.)**. Translator/corrector: Nasser Bagheri Bidhandi. Qom: Jamkaran Holy Mosque.
- Keshvari, Amin (2015). **Social presence and women's roles**. Qom: Maarif Publishing.
- Kharaz Qomi, Ali bin Muhammad (1980). **Kuffayat al-Athar fi Nass Ali al-Imam al-Athni Eshar**. Qom: Bidar.
- Khatami, Seyyed Ahmad (2014). **Fatemi's biography, peace be upon him**. Tehran: Messiah.
- Mahalati, Zabihullah (1949). **Riyahin al-Sharia**. Tehran: Dar Ketub Islamiyya.
- Majlisi, Muhammad Baqir (1982). **Bihar al-Anwar**. Third chapter, Beirut: Dar Ihya al-Tarath al-Arabi.

- Mamqani, Abdullah & Mohiuddin Mamqani (2010). **Tanqih Al-Maqal**. Qom: Al-Al-Bayt.
- Mohammadi Eshtredi, Mohammad (2000). **Hazrat Zainab Forough Taban Kotsar**, Ch 3. Tehran: Burhan.
- Mohammadi Eshtredi, Mohammad (1999). **Hazrat Zainab (P.B.U.H) Messenger of the Martyrs of Karbala**. Tehran: Motahar.
- Mokaram, Abdul Razzaq (2002). **Maktal al-Hussein (AS)**. Mohammad Mahdi Aziz Elahi Kermani. Qom: Navid Islam.
- Movahed Abtahi, Hojjat (1997). **The roots and manifestations of Shiism in Isfahan seminary throughout history**. Isfahan: Al-Mahdi Publicity Office.
- Mozafari, Razieh (2021). "Individual and social characteristics of the good life in the Holy Quran (in the mirror of the hopes of the prophets and saints)". *epistemological studies in the Islamic University*, No. 93.
- Nazari Monfared, Ali (2005). **The Story of Karbala**. 13th century, Qom: Sarwar.
- Parmer, Inderjit & Michelle Cox (2012). **Soft Power and American Foreign Policy: Theoretical, Historical and New Perspectives**. Translated by Javad Alipour. Tehran: Imam Sadiq University.
- Sansarian, Eliz (2005). **Women's Rights Movement in Iran**. Translated by Noushin Ahmadi Khorasani. Tehran: Akhtaran.
- Sarbandi, Ali (2021). **The Role of Women in Iran's Constitutional Revolution**. Tehran: Omid Sokhan Publications.
- Sedeqi, Marzieh (1997). **The necessity of a special attitude towards women in development planning**. Tehran: Women's Affairs Office.
- Seyyed Ibn Tavus (1969). **Allahouf**. Tehran: Dar al-Alam.
- Tabarsi, Abu Mansour Ahmad (2002). **Al-Ihtjaj Ali Ahl al-Haj**. Behrad Jafari. Tehran: Dar Al-Katb al-Islamiya.
- Tabarsi, Fazl bin Hasan (1996). **Al-Alam al-Wori ba'alam al-Hadi**. Qom: Al-Al-Beyt peace be upon them institute, Lahiya al-Tarath.